

Çingenelele Yönelik Nefret Söyleminin *Ekşi Sözlük*'te Yeniden Üretilmesi

Hakan Alp

İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi

hakanalp56@hotmail.com

Öz

Çingenelele, kendilerine özgü yaşam biçimleri ve kültürel değerleri nedeniyle içinde yaşadıkları toplumlarda sürekli "öteki" olarak görülmüşlerdir. Medya aracılığıyla mütemadiyen desteklenen hoşgörüsüz, ayrımcı ve önyargılı söylemler, Çingene toplumunun yaşamlarında ciddi hasarlara yol açarken ötekileşme-yalnızlaşma olarak tanımlayabileceğimiz bir sürece doğru sürüklenmelerine neden olmaktadır. Bu makale kapsamında Çingene Toplumunun yaşam biçimi, kültürel değerlerine karşı beslenen önyargının nedenleri, nefret söyleminin yarattığı tahribat ve toplumsal linç iklimi örneklerle irdelenecektir. Ana akım ve sosyal medyada Çingenelele yönelik kullanılan dilin, biçim ve içeriğinin hangi yapısal ideolojik süzgeçlerden geçerek bir toplumsal algı yarattığı açıklanmaya çalışılacaktır. Ekşi Sözlük İnternet portalı yazarlarının Çingene toplumuna yönelik olarak kullandıkları nefret söylemleri tahammülsüzlüğün ve hoşgörüsüzlüğün dışavurumu olarak nitelendirilebilir. Yorumlardaki aşırı önyargılar, tahammülsüzlük ve hoşnutsuzluklar; adaletsizliklere, başkalarının haklarının gasp edilmesine, bir arada yaşama kültürünü yok etme potansiyeline de sahiptir. Nefret söylemi toplumda "ötekilere" yönelik ayrımcılığı, hoşgörüsüzlüğü ve önyargıyı, dahası linci meşru kılmakta, etiketlenen ve yalnızlaştırılan grup üyelerine karşı her türlü saldırı ortamına zemin oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nefret, Çingene, Söylem, Önyargı, Öteki

•••••

Makale geliş tarihi: 16.09.2015 • Makale kabul tarihi: 19.09.2016

<http://ilefdergisi.org/2016/3/2/>

ilef dergisi • © 2016 • 3(2) • sonbahar/autumn: 143-172

The Reproduction of Hate Speech Against Gypsies in *Ekşi Sözlük*

Hakan Alp

Istanbul University Communication Faculty

hakanalp56@hotmail.com

Abstract

Gypsies have always been seen as “others” in the societies they live in because of their distinctive lifestyle and cultural values. While intolerant, discriminatory and prejudiced discourse consistently supported by the media causes serious damage in lives of gypsy community, this also leads to a process which can be described as othering-isolating them. In this paper, reasons of the prejudice against lifestyle and cultural values of the Gypsy Community, devastation caused by hate speech, and social lynching climate will be probed through examples. An attempt will be made to explain how and through which constructive ideological filters the language, style and content used against gypsies in the mainstream and social media create a social perception. The hate speech used by writers of the Ekşi Sözlük (Sour Dictionary) Internet portal against Gypsy Community can be defined as an expression of intolerance and austereness. The extreme prejudice, intolerance and austereness in the comments; also have the potential of usurpation of rights of third parties and devastation of the culture of living together. The hate speech leads justification of discrimination, intolerance, prejudice, and even lynching against “others” in the society, besides laying the basis for all kind of attacks against the labeled and isolated group members.

Keywords: Hate, Gypsy, Discourse, Prejudice, Others

<http://ilefdergisi.org/2016/3/2/>

ilef dergisi · © 2016 · 3(2) · sonbahar/autumn: 143-172

AGİT'in tanımına göre; "Bir şahsa veya mülküne karşı işlenen herhangi bir suçun kaynağı o kimsenin ırkı, rengi, etnik kökeni ya da uyruğu, dini, cinsiyeti veya cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği, yaşı, fiziksel veya zihinsel engelleri yahut buna benzer bir aidiyeti ise, bu suç nefret suçudur".¹ "Nefret suçları" aynı zamanda "önyargı suçları" olarak da tanımlanmaktadır.

Nefret suçları diğer suçlar arasında özel bir konuma sahiptir. Nefret suçuna maruz kalan bireylerin yaşadığı tahribat, diğer suç türlerine maruz kalanlara nazaran çok daha etkilidir. Çünkü nefret suçunu işleyen fail, bu suçu işlerken mağdura ve mağdurun ait olduğu grup ve aidiyetlere şu mesajı vermektedir; "Senin bizimle yaşama hakkın yok, seninle bir arada olmak istemiyoruz", "Sen, bizim koşullarımıza adapte olursan yaşarsın", "Ya sev ya terk et" ...

Son yıllarda Türkiye coğrafyasında da farklı gruplara yönelik nefret dilinin kullanımının arttığı görülmektedir. Söz konusu artışın temelinde medyada kullanılan çatışmacı ve ayrıştırıcı dilin etkisi yatmaktadır. Medyanın da bu bağlamda farklılıkların zenginliğini öne çıkarmak yerine, çatışmayı körükleyen bir rol üstlendiği görülmektedir. Normalin ya da anormalin ne olduğu egemen anlayış ve söylem tarafından belirlenmekte, sistem tarafından "anor-

mal” olarak sınıflandırılan grup üyelerine karşı uygulanan şiddet ve ayrımcılığın arttığı gözlemlenmektedir.

Egemen toplumsal grupların, azınlıkları ve ötekileri, kendi düşünüş biçimlerinin ve anlayışlarının dışına iterek marjinalleştirilmesi temel olarak söylemsel şiddet yoluyla gerçekleştirilmektedir. Kitle iletişim araçları da tam da bu noktada şiddeti kitleselleştirerek meşrulaştırmaktadır.

Öznenin varoluşu iktidar ilişkileri içerisinde mümkündür. İktidarın varoluşu da ancak özne üzerinden gerçekleşebilir, yani iktidar ve özne var olmak için karşılıklı olarak birbirlerine gereksinim duyarlar. Özne önceden kurulu bu simgesel düzenin içinde kendini bulur ve bu simgesel mekanizmaları kullanarak dünyayı anlamlandırmaya, kendisini bu anlamlandırma sürecinde, toplumsal bir yerlem içerisinde anlamlı kılmaya çalışır. Toplumsal yapı iktidarın kurgusunca yapılandırılmıştır ve toplumsal özneler bu kurgu içerisinde biçimlendirilir. Özne toplumsalın, daha doğrusu iktidarın kurgusudur, bu nedenle de özne “denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi”dir.²

Foucault, tüm söylemler iktidar tarafından üretilir derken, yine de ege- men söylemlere karşı “karşı söylemler” geliştirilerek direniş noktalarının oluşturulabileceğini ekler. Bu durum, söylemi bir güç çatışması merkezi haline getirir. Toplumsal olan içinde anlamlar çatışır, mücadele eder. Bu mücadele sınıfsal olabilir ya da modern toplumun içinde varlık bulan farklı güç ilişkilerinin anlam üzerinden mücadelesi olabilir. Bu noktada Foucault, söylemi sadece metinlerle sınırlanmış olarak ele almaz. “Güç artık bir söylemdir. Söylem mücadelesi aslında bir güç mücadelesidir”.³

Tarihsel süreç sonunda kapitalist üretim ilişkilerinin tamamen güç üzerinden konumlandığı unutulmamalıdır. Gücün kimin elinde olduğu, toplumsal ilişki ve çelişkileri doğrudan etkilemektedir. Egemenliğin hizmetindeki güç kendi dışındaki tüm grupları araçlaştırır, onları hor görür, ötekileştirir ve şiddet uygular.

Şiddet, başlangıç noktası olarak, düşünmede ve dildedir; toplumsaldır, tarihseldir, kültürelidir. Zaman zaman dışdünya öğeleri düşünmede ve dilde olan şiddetin görünürlüğünü, duyuşsal-algısal oluşunu sağlayan aracı ortamlar haline getirilirler. Tarihsel, kültürel içerikli şiddet, psişik ve organik olanı, biyolojik olanı harekete geçirebilmektedir. Şiddet; tarihsel ve kültürel nedenler, inorganik, organik ve psişik nedenler aracılığıyla görünürlük kazanmaktadır.⁴

Söylem ve İktidar

Yaşamsal döngü içerisinde kendini yeniden üreten insan aynı zamanda dilini de üretir. Yani insanın hayata dair tüm pratiği içerisinde, dil üretilenden bağımsız değildir. Her ürün gibi kendini üretenden bağımsız düşünülemez ve ondan izler taşır.

Toplumsal bir pratik olarak söylem, gruplara aidiyeti ve gruplar arası ilişkileri inşa eder, anlamdır hatta meşrulaştırır. Diğer bir deyişle, insanlar belirli bir grup içinde paylaşılan inançları, temsilleri, tutumları veya grubun ideolojisini söylemler aracılığıyla inşa ederler. Bu nedenle, bir toplumda yapılacak olan belirli bir söylem analizi, bu söylemi inşa eden ideolojik arka planın nasıl bir grup aidiyeti tasavvur ettiğini bizlere gösterecektir.⁵

Söylem dil ve iletişim pratiği olarak adlandırılabilir. İnsanlararası günlük yaşam pratikleri ve birbirleriyle olan etkileşimleri iletişimsel etkinliklerle ortaya çıkar. Bu iletişimsel etkinlikler, toplumun kendini ifade ediş tarzına ve dolayısıyla söyleme dayanmaktadır. Toplumsal yaşamın, kültürün ve değer yargılarının tüm pratikleri toplumun söylemini, dünyayı anlama ve anlamlandırma biçimini göstermektedir. Söylem, taşıdığı bütün sembolleri ve kullandığı bütün ifade imkânlarını özneye dayatan niteliğiyle, öznenin neyi söyleyeceğine yahut söylemeyeceğine ilişkin adeta zihinsel/dilsel bir barikat inşa eder.⁶

“Olağan ilişkileri” merkeze alan söylemsel kodlar; “normal” olarak tanımlanmış grup ve kimlik aidiyetlerinin dışında kalanları farklı ve normalleşmesi gereken kesimler olarak tanımlar. Hakim kodların dışında kalan grup ve kimlikler ise etiketlenerek, çoğunluğa eklenilmeye çalışılır. Varoluşu nedeniyle ötekileştirilen ve sindirilmeye çalışılan grup ve kimliklerin farklılıkları kötü bir durummuş gibi söyleme yansımaktadır.

Dijk; söylemleri kontrol altında tutan ve yönlendiren kişileri, sembolik seçkinler olarak adlandırmaktadır. Söylemlerin “kamunun genel söylemini” yönlendirdiğini, metinlerin içeriklerini (semantik makro yapılar) sembolik seçkinlerin belirlediğini ve kontrol ettiğini belirtir.⁷

Eleştirel Söylem Analisti Teun A. Van Dijk söylemi, toplumsal bir bağlamda “dil kullanımı” olarak ele alır, iktidar ve dil arasında bir ilişki olduğunu öncül kabul eder. Bu nedenle, söylemin ideolojiden bağımsız düşünülemediğini savunur. İktidar, diğer insanlara ve gruplara hükmetmekle ilgilidir ve sadece diğer insanların eylemlerini ya da özgürlüklerini kontrol etmekte

yetinmez. Aynı zamanda onların zihinleri, nasıl ve ne düşünebilecekleri, bilgi kavramları, tutumları, düşünce ve ideolojileri üzerinde de denetim kurmak ister. İşte bu noktada söylemin önemi ve iktidarla arasındaki ilişki ortaya çıkar. Çünkü Van Dijk, toplumda zihinsel denetimi sağlamak için söylemi denetlemek ya da bizzat üretmek gerektiğini ifade eder.⁸ Söylemi denetlemenin ön koşulu ise söylemin bağlamını (kimin söylediği, ne tür bir niyet ile söylediği, ne durumda kime söylediği vs.) denetlemektir. İnsanlar bilgi, tutum ve ideolojileri söylem yolu ile benimserler. Bu yüzden, söylemin kontrol edilmesi yalnızca gazetelerin değil, aynı zamanda muhtemelen okuyucuların zihinlerinin de doğrudan olmasa da dolaylı olarak kontrol edilmesi anlamına gelir. Dijk, daha açıklayıcı olmak adına şu örneği verir: “Gazeteler üzerinde denetim kurduğunuzda, dolaylı olarak insanların Kürtler ya da toplumdaki başka bir grup hakkında neler düşüneceklerini kontrol edersiniz.”

Dijk’in söylem analizi kapsamında üzerinde durduğu önemli noktalardan biri de; söylemin toplumsal bağlamıdır. Ona göre her söylem bir sosyal ortamda oluşur. Toplumsal ortamın fikir iklimi ve ideolojik yapısı söylemin oluşumu üzerinde büyük etki yapar. Yani söylem bağımsız bir yapı değildir. Sosyal ve kültürel bağlam içerisinde var olur.

Kitle iletişim araçları veya sanatsal, edebi ürünler ile gerçekleştirilen genellemeler, metinle verilen içeriğin, masum bir yorum ya da istisnai bir deneyim olmadığını ifade eder. Makalemiz kapsamında, *Ekşi Sözlük* internet portalındaki nefret söylemi örneklerinde de göreceğimiz üzere, genellemeler, önyargıları besleyen en temel unsurların başında gelmektedir. Toplumsal düşünüş biçimi, önyargı içeren metin içeriklerine bakarak kendi zihinsel yönünü belirlemektedir. Söz konusu düşünüş biçimi zamanla toplumsal refleks haline gelerek, standart davranış biçimine dönüşmektedir. Toplumsal yapının da bu dönüşümden nasıl etkilendiğini göstermek araştırmamızın önemli sonuçlarından biri olacaktır.

Nefret Söylemi

Nefret söylemi kavramıyla, ayrımcılık kavramını birbirlerinde ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi 1989 tarihli yorumunda ayrımcılığın; “bütün hak ve özgürlüklerin herkes tarafından eşit biçimde tanınmasını ve kullanılmasını engelleme veya tanınmasını ve kullanılmasını hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu etkiye sahip ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statülere dayalı olarak gerçekleştirilen ayırma, dışlama, kısıtlama ve tercih” olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 1984 tarihinde Rasmussen davasında verdiği içtihat kararında “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 14. maddesi bakımından bir muameledeki farklılık, objektif ve makul bir haklılığa sahip değilse, yani meşru bir amaç izlemiyorsa veya kullanılan araçlar ile gerçekleştirilmek istenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulunmuyorsa, ayrımcılık oluşturur.” şeklinde tanımlanmıştır.

Nefret söylemi kavramı; Türkiye’de yaşanan birçok nefret suçu vaka-sında, suçun oluşmasının önkoşulu ve besleyicisi olması açısından hem aka-demik dünyada hem de toplumsal-siyasal arenada sıkça duyulur hale gel-meye başladı. Nefret söylemi bir yaşam hakkı ihlalidir. Toplumsal barışın, özgürlüğün ve demokrasinin önüne çıkan en büyük engellerden biridir. Do-layısıyla nefret söylemiyle ilgili olarak, daha fazla düşünülmesi, tartışılması ve araştırma yapılması gerekmektedir.

Nefret söyleminin tanımlanmasında ortak bir kabul bulunmamaktadır. Ancak genel anlamıyla Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 1997 yılında ka-bul ettiği bir tavsiye kararında şu tanımlamayı yapmıştır:

“İrkçi nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm veya hoşgörüsüzlük ifa-de eden, saldırgan milliyetçilik de dâhil olmak üzere, hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her tür ifade biçimidir. Hoşgörüsüzlüğe dayalı nefret, saldırgan milliyetçilik ve et-nik merkezîyetçilik, ayrımcılık ve azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli kişilere karşı düşmanlık yoluyla ifade edilen hoşgörüsüzlüğü içermektedir.”

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına göre Nefret Söylemi aşağıda yer alan durumları kapsamaktadır:

- Birincisi, ırkçı nefretin veya başka bir deyişle kişilere veya gruplara yö-ne-lilik nefretin belirli bir ırka ait olmaları nedeniyle kışkırtılması.
- İkincisi, dinsel nedenlerle nefretin kışkırtılması (inanancılar ile inanma-yanlar arasındaki ayrıma dayalı nefretin kışkırtılması da aynı kefeğe ko-nulabilir).
- Son olarak, Avrupa Konseyi’nin Bakanlar Komitesi’nin nefret söylemi üzerine Tavsiye Kararı’nda kullanılan ifadeleri kullanacak olursak, “sal-dırgan milliyetçilik ve etnik merkezîyetçilik şeklinde ifadesini bulan” hoşgö-rüsüzlüğe dayalı başka nefret türlerinin kışkırtılması.⁹

Tarlach McGonagle nefret söylemini şu şekilde tanımlar: “Nefret söylemi geniş bir spektruma yayılan olumsuz bir söylemdir. Bu söylem esneklik, çün-

kü nefretten yola çıkarak nefreti teşvik etmeye varabilen, suistimale, aşağılamaya, hakarete, yermeye dayanan kelimeler ve sıfatlardan oluşan, öte yandan da aşırı önyargılardan bağımsız olmayan bir söylemdir.”¹⁰

Nefret söylemi konusunda genel bağlamda; söylemin içeriği, söylemin (yazılı veya sözlü) tonlaması, konuşmanın yapısına yönelik bir değerlendirme, söylemin (bireysel veya toplu) hedefleri ve söz eyleminin muhtemel sonuçları veya çıkarımları gibi unsurlardan bahsedilmektedir. Raphael Cohen Almagor, nefret söylemini, bir şahıs veya grubu hedefleyen ve bu bireyleri doğuştan gelen bir takım mevcut ya da fark edilen özellikleri dolayısıyla, önyargıya dayalı, düşmanca ve kötü niyetli bir söylem olarak tanımlamaktadır. Nefret söylemi; cinsiyet, ırk, din, etnik köken, ten rengi, ulusal köken, maluliyet veya cinsel yönelim gibi faktörlerin dâhil olduğu özelliklere karşı takınılan, ayrımcı, göz korkutucu, onaylanmayan, düşmanca ve/veya önyargılı tutumları ifade etmektedir. Nefret söylemi, hedeflenen grupları incitici, kişiliksizleştirici, taciz edici, sindirici, küçük düşürücü, alçaltıcı, mağdur duruma düşürücü ve bu gruplara karşı duyarsızlık ve gaddarlığı teşvik edici bir amaç gütmektedir.¹¹

Nefret söyleminin tanımı yapılırken öne çıkan temel kavramlar; önyargı, ırkçılık, ayrımcılık, cinsiyetçilik, homofobi olarak sıralanabilir. Nefret dili ve söyleminin yoğunluğu, katı milliyetçiliğin ve farklı olana tahammülsüzlüğün çok olduğu toplumlarda etkisini artırır. Nefret söyleminin kendisi hukuki anlamda bir suç oluşturmaya da, asıl tehlikeli olan tarafı, nefret suçlarını teşvik edici olmasıdır. Nefret söylemi farklı olana karşı tahammülsüzlüğün ve hoşgörüsüzlüğün bir tezahürüdür. Nefret söylemi içinde barındırdığı bu özelliklerle, kendisinden olmayanın haklarının gasp edilmesine, huzur ve barış ortamını tehdit eden bir toplumsal iklim yaratmaktadır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), “Nefret Suçları ile Mücadele: İstatistik, Mevzuat ve Ulusal Girişimlere Genel Bir Bakış” raporunda, nefret suçunu şu şekilde tanımlamıştır:

Mağdurun, mülkün ya da işlenen bir suçun hedefinin, gerçek veya hissedilen ırk, ulusal ya da etnik köken, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da fiziksel engellilik, cinsel yönelim veya diğer benzer faktörlere dayalı olarak benzer özellik taşıyan bir grupla gerçek ya da öyle algılanan bağı, bağlılığı, aidiyeti, desteği ya da üyeliği nedeniyle seçildiği, kişilere veya mala karşı suçları da kapsayacak şekilde işlenen her türlü suçtur.¹²

Nefret Söylemi Türleri

Nefret söylemi türleri genel olarak yöneldiği gruba veya kimliğe göre sınıflandırılırlar:

- Etnik bir kimliğe yönelik gerçekleşen nefret söylemi.
- Siyasal bir düşünceyi ve bu düşüncenin sempatanlarını hedef alan nefret söylemi.
- Yabancıları, göçmenleri ve /veya etnik grupları hedef alan nefret söylemi: söz konusu nefret söylemi ırkçılık ve ayrımcılıktan beslenmektedir.
- Cinsel kimlik yönelimine karşı gerçekleştirilen nefret söylemi: heteroseksüel cinsel kimlik dışında kalan tüm cinsel kimlikleri hedef alan nefret söylemidir. Hedef tahtasına geyleri, lezbiyenleri, biseksüelleri, travesti ve transseksüelleri koyan bu tarz nefret söylemi, bu kişileri sapkın, tedavi edilmesi gereken insanlar olarak tanımlar.
- Cinsiyetçi nefret söylemi: kadınlara yönelik nefret söylemi olarak ortaya çıkar. Bu tarz nefret söyleminde belirleyici olan geleneksel değer yargıları ve geleneksel ahlak anlayışıdır. Kadın; geleneksel kalıplara ters düştüğü anda, nefret söylemine maruz kalmaktadır.
- İnanç ve mezhep kaynaklı nefret söylemi.
- Engellilik üzerinden ortaya çıkan nefret söylemi.

Nefret söylemi “biz” dışında kalanlara yönelen bir ifade biçimidir. Nefret söylemi pratiği, çoğu zaman yöneldiği hedef gruplar anlamında, farklı gruplara aynı anda uygulanabilmektedir. Örneğin nefret söylemi içeriği; etnik bir kökene yönelirken, diğer yandan aynı anda o etnik kökenin sahip olduğu siyasal düşünceyi de hedefine alabilmektedir. Zira ayrımcılığa yol açan ırkçılık, cinsiyetçilik ve milliyetçilik söylemleri hem birbirleri ile hem de kendi içlerinde öylesi eklektik bir biraraya gelme ve etkileşim döngüsü kurmaktadır ki, birini diğerinden ayıran sınırlar çoğu zaman belirsizleşmektedir.¹³

Böylece “genel çoğunluk” egemen ideoloji tarafından kendisine sürekli dayatılan düşünce yapısı dışında kalan düşüncelere tepki duymaya başlar. Bu tepkisellik süreci, belli bir süre sonra karşıt düşünceleri toplumsal yaşamın dışına iter ve ötekileştirmeye başlar. “Öteki” bizden olmayan, bizim gibi düşünmeyendir. Her toplumun zorunlu olsa da beraber yaşadığı ama kendinden

kabul etmediği gruplar vardır. Bu gruplar etnik, dini, ulusal, cinsel yönelim, anlamında farklı kimliklere ve aidiyetlere mensup bireylerden oluşmaktadır.

Günümüz toplumları kendi anlayışları dışında kalan grupları ötekileştirerek, yaşamsal haklarını gasp etmeye çalışmaktadırlar. Aslında bu gasp sürecini; “öteki”nin tüm kimlik özelliklerini, kültürel değerlerini, yaşam biçimini değiştirip kendine benzetme süreci olarak adlandırabiliriz. “Öteki” korkulandır, var olan sistemi tehdit edendir, bu nedenle baskın iktidar grupları ve baskın ideolojik söylemler tarafından kötülenir, lanetlenir ve marjinalleştirilir. Öteki, “biz” olmayan her şey olduğundan, “biz”de var olan tüm gizil korkuların öznesidir aynı zamanda.¹⁴

Nefret söylemi, varoluşunu dilsel pratikler üzerinden gerçekleştirmektedir. Söz konusu dilsel pratikler “öteki” olana yönelik kaba, sert, aşağılayıcı, ayrımcı, küfürlü, öfkeli, saldırgan bir dışavurumla ortaya çıkmaktadır. Nefret söylemi, resmi ideolojinin “biz” algısı içinde üretilirken “biz” olgusu hep güç ve iktidarı temsil eder.

Türkiye’de resmi ideolojik söylemin “biz”lik tanımı, “Türklük” başta gelmek üzere, “Müslümanlık”, “Sünnilik”, “erkeklik”, şeklinde ortaya çıkmaktadır. “Normal” ve “anormal” tanımları resmi söylem tarafından belirlenirken, hedef tahtasında olan ve nefret edilenler hep “öteki”ler olmaktadır. Öteki kavramının içine de genel olarak Romanlar, Ermeniler, Aleviler, Hıristiyanlar, Kürtler, eşcinseller, travestiler, göçmenler, engelliler, kadınlar girmektedir.

Çingener

Çingenerler hemen hemen yaşadıkları tüm toplumsal yapılarda sayısal olarak büyük bir azınlık grubu oluşturmaktadırlar. Çingenerler Avrupa’da yaşayan “vatansızlar”, “topraksızlar” olarak tanımlanmaktadırlar.

1978’de düzenlenen 2. Dünya Çingene Konferansında Uluslararası Çingene Komitesi’nin ismi Uluslararası Roman Birliği olarak değiştirilmiştir. “Roman” adının kullanılmasının gerekliliğini savunan görüşün çıkış noktası, “Rom” kelimesinin anlamıdır. “Rom”, Romani lehçesinde “insan-adam” olarak geçmektedir. “Çingene” adı Çingene olmayanların taktığı bir isimdir. Dolayısıyla son dönemde Türkiye’de de bazı Roman Dernekleri kendilerini; “Roman” şeklinde adlandırmaktadırlar. Uluslararası Çingene Birliği, dünya Çingeneleri için ‘Roman’ adının kullanılmasını tavsiye etmektedir. Bunun sebebi olarak ise adın kökü olan “Rom”un, Hindistan’da Sanskritçe “Dom”dan geldiğini ve kelimenin “adam, insan” anlamlarını taşıdığı savunulmuştur.¹⁵

Tüm dünyada olduğu gibi, Türk toplumunda da Çingenerin büyük bir çoğunluğunun, Çingene olduğunu ve bu kimliği taşıdığını söylemekten kaçındığı bilinmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında Çingene kelimesinin taşıdığı pejoratif sıfatlar belirleyici rol oynamaktadır. Roman adının tercih edilmesinde ise temel etken onlara göre “istenileni”, “temizi” ve “tehlikeli olmayanı” çağrıştırmasıdır. Roman kimliği, içinde yaşanan toplumla kurulmak istenen ilişki noktasında bir köprü ve anahtar konumundadır. Bu durum tersten bir okuma ile tam bir “zıtlık” hâlidir. Zira, Çingene olan “Ben Roman’ım.” dediğinde kabul edilmekte, Çingeneliğini sürdürdüğünde ise reddedilmektedir. Zaten Roman kimliğini savunan Çingenerin, Çingene ve Çingeneliğe karşı yapılan eleştirilere ciddi bir savunma yapmasının temel nedenlerinden birisi de budur. Çünkü “Biz Roman’ız.” deseler de hem kendileri, hem de “ötekiler” aslında onların Çingene olduğunu veya Çingene olarak tanımlandığını bilmektedirler. Çingene adının toplumsal imajına bağlı olarak çoğu Çingene, sosyal ilişkilerinde Çingene olduğu söylemekten kaçınmaktadır. Bu anlamda kendi kimliğini ifade edememe durumu Çingener açısından bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.¹⁶

Bizim katıldığımız görüş ise; bu etnik gruba Çingene isminin verilmesi gerekliliğini savunur. Söz konusu kullanım biçimi Çingene toplumunun tarihten gelen kültür ve sosyal birliğini vurgulaması açısından önemlidir. Önyargıların ve basmakalıp düşüncelerin dayatması yüzünden kimlik ismini değiştirmek yerine, o dışlanan kimliğe sahip çıkmak, mücadele perspektifini genişletmek adına önem arz etmektedir. Bu nedenle tezimiz kapsamında “Çingene” kelimesini kullanmayı tercih ettik.

Çingene Nüfusu ve Özellikleri

Dünya üzerinde yaşayan Çingenerin toplam sayıları “asimilasyona” uğramışlarla birlikte 30-40 milyon arası değişmektedir. Bugün hemen hemen tüm ülkelerde Çingene azınlıkların yaşadığını söyleyebiliriz. Çingene toplumunun tamamının yerleşik yaşam biçiminde hayatlarını sürdürmemelerinden ötürü birçok uluslararası Çingene örgütü, rakamların aslında çok daha yüksek olduğunu tahmin etmektedir. Avrupa’da yaşayan toplam Çingene sayısı ile ilgili olarak, kimi uzmanlar 12 milyon, kimileri ise 10-15 milyon tahmininde bulunmaktadırlar. Türkiye’de ise resmi nüfus sayımlarında etnik unsurların istatistiki tutulmamasına karşın, çeşitli akademik çalışmalar ve raporlara göre toplamda 400-500 bin arası Çingene nüfusunun var olduğu tahmin edilmektedir.¹⁷ Çingene nüfusunun ağırlıklı biçimde Trakya, Ege, Marmara Bölgesi genelinde barındıkları bilinmektedir. Lozan’dan sonra bu bölgelerde

gayri- müslimlerin ayrılmasından oluşan nüfus açığı, idarenin, “ehven-i şer” olarak tanımladığı Çingenerle kapatıldığından bahsedilmektedir.¹⁸

Söylencelerde Çingene İmgesi ve Önyargısı

Çingene toplumuna yönelik ırkçı, ayrımcı ve nefret içerikli söylemlerin yaygınlaşmasında yıllardan beri süregelen söylencelerin payı çok büyüktür. Mitolojik söylenceye göre, Hz. İbrahim’in ateşe atılmasını melekler engellemek isterler. Ancak bu meleklerin karşısında Çin ve Gane isimli kardeşler enest ilişkiye girerler ve melekler ilişkiyi görmemek için gözlerini kapatırlar. Şeytan da savunmasız kalan Hz. İbrahim’i ateşe atar. İbrahim’in soyundan gelenler ve müritleri bu olayı lanetlemişler, iki kardeşe şu şekilde beddua etmişlerdir: “Sizlerin soyu yatacak yatak, yaşayacak vatan görmesin.” Bu söylenceye göre; hem “Çingene” isminin ortaya çıkmasının etimolojik kökeni hem de Çingenerin göçebe hayatı sürmelerine neden olan olay budur.

Bir başka söylenceye göre Çingenerin vatansız oluşu Tanrı’nın bir hatasıdır. Tanrı tüm ırklara toprak ve yiyecek dağıtmış, ancak Çingeneri unutmuştur. Bunun üzerinde Tanrı onların sürekli dolaşmalarını istemiştir.¹⁹

Hz. İsa’nın çarmıha gerilmesinde kullanılacak çivileri yaptırmak için iki asker görevlendirilir. Askerler önce iki Yahudi sonra da Suriyeli bir demirciye giderler ve her üçüne de çivileri yaptıramazlar. Çivileri Çingene demirci yapar. Ancak üç çivi bittiğinde ölen diğer üç demircinin sesi demirciye dördüncü çiviye yapması için yalvarır. Buna rağmen Çingene demirci dördüncü çiviye tamamlar fakat onu bir türlü soğutamaz. Çiviye gömmek için çaba gösterir ama çivinin ışığı her yana yayılmaktadır. Bu durumdan korkan Çingene her şeyi bırakır kaçır ancak çivi Çingeneyi takip etmeye devam eder. Çingenerin bir yerden bir yere dolanıp durmalarının nedeni budur”.²⁰

Sayıları çoğaltılabilecek onlarca söylencede dikkat çeken nokta, bu söylencelerin ve efsanelerin önyargılı bilgilerle dolu olduğu gerçeğidir. İnsanlar, bilinmeyen hakkında sürekli rivayetler üzerinden düşünsel kurgular yaparlar. Çingenerin yazılı tarihi olmayışı, daha doğrusu Çingenerin tarihinin başka toplumların tarihleri üzerinden okunması bu duruma neden olmaktadır. Gruplar arası ilişkiler azaldıkça, önyargılı söylencelerin uzun yıllar süreceğini düşünmekteyiz.

Sözlüklerde Çingene Algısı

1911 yılında yayımlanan Britannica Ansiklopedisinde Çingener, zevksiz, aşırı süslü, gösterişe düşkün, palavracı, kibirli ve batıl inançlı; 1958 baskısının

da ise, çocuk aklına sahip, hiçbir şeyi başaramayan, kavgacı, çabuk öfkelenen veya gülen ve zalim olarak tanımlanmıştır. Oxford İngilizce Sözlüğü Çingeneleri; kurnaz, hırsız, hilekâr ve kararsız olarak belirtmiştir. Amerikan Uluslararası Ansiklopedisininin 1953 baskısında Çingeneler, eğitimsiz, çocuklarını tembelle, hırsız ve dolandırıcı olarak yetiştirenler olarak tanımlanmıştır.

Söz konusu kötü muamele, Milli Eğitim Bakanlığı'nun ve TDK Başkanlığı'nun sözlüklerine dahi yansımış, Çingeneler bu sözlüklerde "arsız, yüzüstü ve çığırkan" olarak tanımlanmışlardır. Milli Eğitim Bakanlığı'nun Türk Ansiklopedisi'nde ise Çingeneler için, "hırsızlık ve fuhuş yaparlar, karı-ları kocalarını aldatırlar" denilmiştir.²¹ Misallî Büyük Türkçe Sözlük'te "Çingene: i.(çingâne) 1. Menseleri kesin olarak bilinmeyip Hindistan'tan çıktıkları sanılan, çalgıcılık, falcılık, ayakkabı boyacılığı yapmak ve elek, ızgara, masa, çiçek gibi seyleri satmakla geçinen, bütün Avrupa'ya yayılmış çoğu göçebe topluluk, Kıptî, roman, 2. Bu topluluğa mensup olan kimse, 3. Arsız aç gözlü, 4. Haris, cimri" anlamlarındadır. Ötügen Türkçe Sözlük'te ise Çingene: "-- Hind. Çangar (indus kıyısında eski bir kabile) >Far. Çingene/Yun. Tsinganos -- is. 1. Hint asıllı olduğu söylenen on üçüncü yüzyıldan itibaren Avrupa'ya yayılmış, genellikle sepetçilik, kuyumculuk, çalgıcılık, falcılık, at cambazlığı, arabacılık ve bohçacılık gibi işlerle geçimini sağlayan çoğu göçebe topluluktan olan kimse, 2. sf. Mecaz. Arsız; yüzüstü, 3. mecaz, cimri" sözleriyle açıklanır. İsmail Parlatur'ın yazmış olduğu Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü'nde Çingene şöyle anlatılmaktadır: "1. Kıpti, 2. mec. Arsız, hoyrat, hasis, alçak. Çingenelik: Çingene Cinsiyeti, hayâsızlık, arsızlık, tamahkârlık" olarak tanımlanmıştır.²²

Kültür Bakanlığının katkılarıyla çıkartılan Ali Rafet Özkan'ın Türkiye Çingeneleri adlı kitabında Çingenelerle ilgili olarak, "derme çatma evlerde ve çadırlarda yasarlar, çok eşli, çok çocuklu olurlar, kavgacıdırlar, dilencilik, vurgunculuk, gaspçılık, fuhuş yaparlar, karıları da kocalarını aldatırlar. Çingeneler pis, ilkel, sosyal ve kültürel seviyeleri düşük, eğitimsiz" ifadeleri kullanılmıştır.²³

Nefret söylemi, içerisinde potansiyel şiddeti de barındırır. Nefret söyleminin işlevlerinden birisi de şiddetin altyapısını hazırlamasıdır. Dolayısıyla nefret söylemi içerisinde suç potansiyelini de barındırmaktadır.

Kimlik temelli kutuplaşmalar kimi zaman şiddet olaylarını da kapsayan hiyerarşik, eşitsiz ve ayrıştırıcı ilişkilere yol açabilmektedir. Toplumumuzda da bu tarz kimlik temelli ayrımlar (Kürt- Türk, Sünni-Alevi ve Çingenelik vb.), anlaşmazlıklar, çatışmalar ve şiddet vakaları ile karşılaşılabilir.

Bu durum, akademik ve toplumsal bir sorun olarak ayrıştırıcı ve dışlayıcı kimlik kategorilerinin sorgulanmasını ve kimlik temelli gruplar arası anlaşmazlıklara karşı çözüm yollarının aranmasını gerekli kılmaktadır.²⁴

Stereotip Kavramı Çerçevesinde Atasözleri ve Deyimlerde Çingene Toplumuna Yönelik Nefret Söylemi Örnekleri

Kalıpyargılar, insanları veya grupları bir takım türlere, tiplere bölmeyi ifade eden zihinsel yapılardır. Belli özelliklerin, her zaman gerçeğe ve olumlu kanıtlara dayanmaksızın belirli insanlarda ve gruplarda mevcut sanılmasını ifade eden basma kalıp fikirlerdir. Kalıpyargının oluşma biçimi, kısmen kültürelidir. İnsanlar, içerisinde bulunduğu kültürün biçimlendirdiği kalıpyargıya uygun seçtiği durumu, olguyu, algılama eğilimindedir. Kalıpyargılar, genellikle yanlış önermelere dayandıklarından olumsuzluk içerirler.²⁵

Sosyal ilişkilerde ve toplumsal yaşamda, farklı kimlik ve aidiyetlere sahip insanların birbirlerini tanımaları ve anlamalarında en büyük engellerden biri de karşıt grup ve kimliklere yönelik gerçekleştirilen önyargılı-aşağılayıcı atasözleri ve deyimlerdir. Söz konusu deyim ve atasözleri tarihsel süreçten günümüze kadar nesilden nesile aktarılmaktadır. Türkiye’de “öteki” diye adlandırabileceğimiz etnik, siyasal, ulusal kimliklere ve grup aidiyetlerine yönelik bir çok atasözü ve deyim mevcuttur. Çingenelere yönelik nefret içerikli deyim ve atasözlerinden bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- “Çingen eşeği önden gider.”
- “Çingene’den çoban olmaz, Yahudi’den pehlivan.”
- “Çingene kızı hatun olmaz, dilenmezse karnı doymaz.”
- “Çingene’nin ekmeği rüyasına girer.”
- “Çingene çingeneden köy kıskanır.”
- “Çingene’de kapaklı sahan olmaz.”
- “Çingene’ye göre Kürt daha imanlıdır.”
- “Çingene ciğer pişirir, yemeden karnını şişirir.”
- “Çingene’nin ipini, kendisine çektirirler.”
- “Çingene’ye beylik vermişler, önce babasını asmış.”
- “72 buçuk millet.”

Önyargıda, diğer insanları grup aidiyetlerine göre değerlendiren olumsuz bir tutum söz konusudur. Belirli bir dış grup hakkındaki olumsuz dogmatik kanaatleri içerdikleri için, çok önceden ifade edilmiş, olgunlaşmamış, her türlü kanıttan önce peşinen karar verilmektedir. Önyargıda, muhakeme etmeden bir konum alma söz konusudur. Önyargı akıl öncesidir, rasyonel bir süzgeçten geçirilmeden oluşturulan bir tercihtir ve rasyonel terimlerden bağımsız sezgiler ve içgüdüler ile belirlenir.²⁶

Çingenelelere Yönelik Nefret Söylemi Örnekleri Analizi

Makalemiz kapsamında Teun Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesine getirdiği yaklaşıma odaklanarak, *Ekşi Sözlük* yazarlarının ürettiği, Çingene toplumuna yönelik nefret söylemi içeren cümlelerin üzerinde durulacaktır.

Van Dijk, söylem analizi yapmanın kesin hatlarla çizilmiş tek bir yolu olmadığını belirtmekte ancak söylem analizi sırasında aşağıdaki noktalara özen gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır:

- “Söylemin bağlamını incelemek,
- Hangi grupların, iktidar ilişkilerinin ve ihtilafların bulunduğunu çözümlemek,
- Biz ve onlar hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşleri ortaya çıkartmak,
- Önavsarımları ve ima edilenleri açığa çıkartmak,
- Kutuplaştırılmış grup kanaatlerini vurgulayan tüm biçimsel yapıyı incelemek”.²⁷

Eleştirel söylem analizini kullanmamızın amacı, seçilen mecrada kullanılan metinlerin ya da diyalogların, söyleme yansıyan ideolojilerini belirlemektir. Bu yöntemle ele aldığımız nefret söylemi içerikli metinlerin açık dilsel yapılarından, örtük ideolojik yapılarına ulaşmayı amaçlıyoruz.

Eleştirel söylem analizi sonuç odaklı bir çalışma yöntemidir. Gerek söylem analizinde gerekse içerik çözümlemelerinde kullanılan metinlerin dizilim şekli rastgele değildir. Bu dizilim hem dilin gereği olan bilinçli bir sıralamayı barındırır hem de varoluş amacıyla barındırdığı ideolojiyi yansıtmak için kendi hiyerarşik sıralamasını oluşturur.

İdeolojiler, kimlikler, güç ilişkileri, kültürel değerler, dil aracılığı ile ya da dilsel kurgulamalar yoluyla ortaya konulduklarından, “seçilmiş medya metinlerinde” dil kullanıcılarının dil kullanımının ön plana çıkarmak gerekmektedir. Söylem; güç-iktidar ve ideoloji tarafından nasıl biçimlendiğini ve

toplumsal kimlik, toplumsal ilişkiler, bilgi ve inanç dizgelerinin oluşumunda çok etkili bir role sahiptir.²⁸

Çingenele Yönelik Nefret Söyleminin Suça Dönüşme Örnekleri

Nefret içerikli, ayrımcı, ırkçı söylem Çingenele yönelik pek çok saldırı ve linç vakalarına dönüşmektedir. Son yıllarda Anadolunun pek çok şehrinde ayrımcı söylemlerle Çingene toplumunun linç edilmeye çalışıldığı saldırılara tanık olundu. Bolu'da, Bursa'nın Osmangazi ilçesinde, Manisa'nın Selendi ilçesinde Çingenele uygulanan şiddet, evlerinin yakılmasına kadar vardı. Ve Çingene toplumu, tüm saldırılarda saldırganlar tarafından kullanılan ortak bir söyleme tanıklık ettiler; "Selendi Bizim Bizim Kalacak!", "Burada Çingene istemiyoruz", "Ya sev ya terk et..."

Nefret söyleminin bir diğer boyutu da salt söylem olarak kalmaması teşvik veya provoke edici bir yönünün bulunmasıdır. Nefret söyleminin arka planında aşırılaşan önyargılar rol oynar. Nefret söylemi karşılıklı saygıyı, hoşgörü kültürünü zedeler ve çeşitli bakış açılarının adil bir şekilde değerlendirilmesini engeller.²⁹

"..Bursa'nın Osmangazi ilçesinde akşam saatlerinde mahallede toplanan bir grup, Romanların oturduğu evlere doğru yürüyüşe geçti. Yaklaşık 500 kişilik grup Romanlara ait bir otomobili ve çok sayıda at arabasını ateşe verirken, yine Romanlara ait evleri de taş yağmuruna tuttu."³⁰

"Bursa'nın İznik ilçesinde önceki gün işlenen bir cinayetin ardından gerginlik yaşanıyor. İlçede Roman vatandaşların yaşadığı mahallelerde bazı ev ve işyerlerine saldırı düzenlendi."³¹

"...akşam saatlerinde toplanan bazı Selendili vatandaşlar, Roman vatandaşların yaşadığı ev ve araçlara saldırmak istedi. Roman vatandaşlar olayların başlaması üzerine Selendi'den uzaklaştı. Ev ve araçlara zarar veren bir grup daha sonra hükümet konağı önünde toplandı. Belediye hoparlöründen, vatandaşlara hükümet konağı önünde toplanmaları, Manisa Valisi'nin konuşma yapacağı duyurusu yapıldı. Kalabalık grup, Roman vatandaşların ilçeden ayrılması talebiyle hükümet konağı önünde bekleyişini sürdürüyor."³²

"Selendi İlçesi'nde bir kahvede 2009'un son gecesi sigara içilmesi nedeniyle çıkan tartışmadan birkaç gün sonra Roman vatandaşlar ile ilçe sakinleri arasında kavgaya çıktı. Daha sonra ilçeye yayılan kavgada 3 kişi yaralandı. Can güvenliklerinin olmadığını ileri süren Romanlar Gördes'e gönderildi. Ev ve araçları zarar gören Romanlar, bir süre burada kaldıktan sonra Salihli İlçesi'nde kendileri için kiralanmış evlere yerleştirilerek, yakacak ve maddi yardım yapıldı."³³

Nefret söyleminde, hedef alınan gruplara toplumda onlara yer olmadığı mesajı verilmekte; grup üyeleri pasifleştirilmekte, sessizleştirilmektedir. Bu durum demokratik düzeni yıpratmakta ve toplumu oluşturan bireylerin yaşam ve katılım haklarını açıkça tehdit etmektedir.³⁴

Özateşler'in de vurguladığı gibi; insan hakları gibi eşitsizliğe karşı insan olma durumundan doğan bir hak talebiyle toplumdaki ve kurumlardaki önyargı ve dışlama pratiklerine karşı duracak biçimde kapsayıcı ve bütünlüklü bir sosyal politika yaklaşımı, Çingene toplumunun varolma mücadelesi içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Toplumsal huzurun ve sorumluluğun gerekleri de böyle bir bakış açısını zorunlu kılmaktadır. Ayrımcılığa ve dışlanmaya karşı hükümetlerin etkin rol oynaması, dışlanma pratiklerini benimseyen yaklaşım ve iktidar ilişkilerinin sorgulanması, politika ve proje uygulamalarının kontrolünün yapılarak teşvik edilmesi gerekmektedir.³⁵

***Ekşi Sözlük* Örneği**

Nefret söylemi aracılığı ile Çingenelelere yönelik baskı, hâkimiyet, toplumsal yaşamdan dışlanma giderek yaygınlaşmaktadır. Ayrıca söz konusu süreç Çingene toplumunun sosyal ve kültürel yaşama katılımını da zorlaştırmaktadır. Nefret söyleminin hegemonik bir araç, bir vesile olarak üretildiği ve özünde nefret duygusunu değil, politik stratejiyi barındırdığı yönündeki iddiası güç kazanmaktadır.

Türkiye'de nefret söylemi resmi ideolojik söyleme paralel olarak üretilmektedir. Hakim söylem, resmi ideolojinin aynılaştırıcı, tektipleştirici kimlik ve sosyal politikalarından bağımsız düşünülmemelidir. Ayrımcı ve ötekileştirici söylemin nasıl meşrulaştırıldığına farkında olmak, ayrımcılığın ve ayrımcı dili meşrulaştırmaya yönelik iktidar söyleminin ayırt edilmesini kolaylaştırır.

Yeni medya kanallarının en popüler olanlarından *Ekşi Sözlük*, her türlü konu ve kavram hakkında, kayıtlı yazarların yorumlarını içeren katılımcı sözlük tarzında bir ağ sayfasıdır. 1999 yılında "sourtimes.org" sitesinin bir parçası olarak oluşturulmuştur. Sloganı "Kutsal bilgi kaynağı"dır. İstatistiklere göre *Ekşi Sözlük* 2014 yılı içinde toplam 140 milyon farklı kişi tarafından ziyaret edilmiştir. 140 Milyon kişi toplamda 4 milyar sayfa görüntülemiştir. *Ekşi Sözlük* okurları, sözlükte her bir ziyarette ortalama 9 dakika zaman geçirip, 7 sayfa görüntülemişlerdir. Türkiye ölçeğinde en fazla ziyaretçi sayısı İstanbul (%39.15), Ankara (%15.80) ve İzmir (%8) olarak gerçekleşmiştir.

Analizimiz kapsamında “intothelabyrinth” takma adıyla 10.02.2015 tarihinde “Çingene Deyince Yazarların Aklına Gelen Düşünceler” adlı bir başlık açılmış olup, sözlük yazarlarına “Çingene” kelimesine zihinlerinde çağrışım yaptığı kelimeler sorulmuştur. Toplam 541 farklı kişi tarafından yorum yapılmış olup, en son yorum 27.02.2016 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Nefret söylemi örnekleri içerdikleri olumsuz önyargı ve genellemeler, hakaret, küfür, aşağılama, düşmanca söylem gibi kategorilere ayrılarak analiz edilecektir.

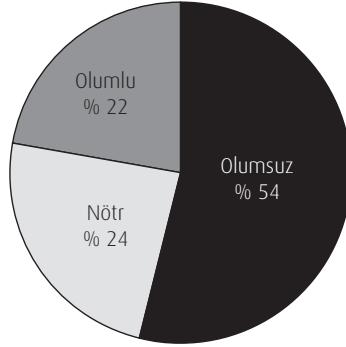
1. Abartma/Yükleme/Çarpıtma: Bir kişi ya da olaydan yola çıkarak bir topluluğa yönelik olumsuz genellemeler, çarpıtmalar, abartmalar, olumsuz atıflar içeren söylemler.
2. Küfür/Hakaret/Aşağılama: Bir topluluk hakkında doğrudan küfür, hakaret, aşağılama, hakaret içeren söylemler.
3. Düşmanlık/Savaş Söylemi: Bir topluluk hakkında düşmanca, savaşı çağrıştıran ifadelerin yer aldığı söylemler
4. Doğal kimlik ögesini nefret, aşağılama unsuru olarak kullanma/simgelleştirme.³⁶

Çingene imgesinin değerlendirilmesine ilişkin olarak Çağrışım Burcu tekniği kullanılmış ve toplam 541 kişilik bir gruba ulaşılmıştır. Çağrışım Burcu Tekniği, Strasbourg-Institut de Psychologie Sociale’de A.A. Moles tarafından geliştirilmiştir. Merkezi bir kavramın çağrıştırdığı niteliklerin basit grafik temsiline dayanan bu yöntem, algı alanımıza giren gerçek bir obje, resim veya sözcük gibi tüm uyanlara uygulanabilir bir tekniktir.³⁷

Ekşi Sözlük yazarlarının verdikleri cevapların referans karşılıkları olumlu, olumsuz, nötr şeklinde grafiklere yerleştirilmiştir.

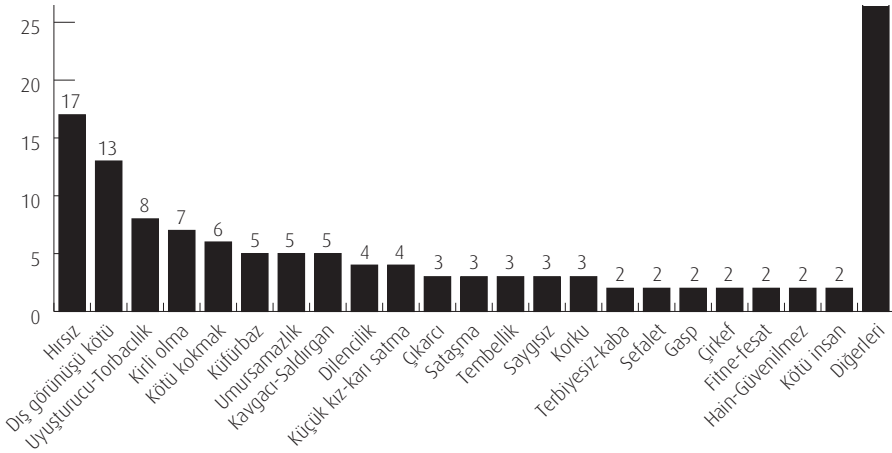
Tablo 1. Ekşi Sözlük’te Çingene Kelimesine Dair Referans Dağılımı

Çingene Kelimesine Dair Referans Dağılımı	
Olumsuz	340
Olumlu	140
Nötr	153

Şekil 1. *Ekşi Sözlük*'te Çingene Kelimesine Dair Referans Dağılımı

Çingene kelimesi için toplamda 571 kişi tarafından 633 referans gönderilmiştir. Bunların 340'ı (%55) olumsuz, 140'ı (%21) olumlu ve 153'ü (%24) nötr sıfatlara karşılık gelmektedir. Verilerden anlaşılacağı üzere en çok olumsuz referans verilmiştir. Olumlu ve nötr referanslar birbirine yakın bir yüzdededir.

Grafik 1. *Ekşi Sözlük*'te Çingene Kelimesine Dair Olumsuz Referanslar

Tablo 2: *Ekşi Sözlük*'te Çingene Kelimesine Dair Olumsuz Referanslar (Diğer)

Diğerleri			
1	Adam Yaralama	15	Geçimsiz
2	Öldürme	16	Yapmacık
3	Kurnaz	17	Boşvermişlik
4	Pislik	18	Komşuluk Olmaz
5	Pazarlıkçı	19	Lanetli
6	Bencil	20	Berduş
7	İçkici	21	İletişimi Düşük
8	Değer Bilmez	22	Arsız
9	İnsanlık Dışı Canlılar	23	Şerefsiz
10	Yaramaz Çocuk	24	Çocuk Kaçırma
11	Huzursuzluk	25	Tehlikeli
12	Mikrop	26	Beleşçi
13	Uğursuz	27	Başına Buyruk
14	Küçümseme	28	Yaramaz

Tablo 3: Kategoriler

Küfür-Hakaret-Aşağılama	85
Simgeleştirme	75
Abartma-Yükleme-Çarpıtma	75
Düşmanlık-Savaş Söylemi	26

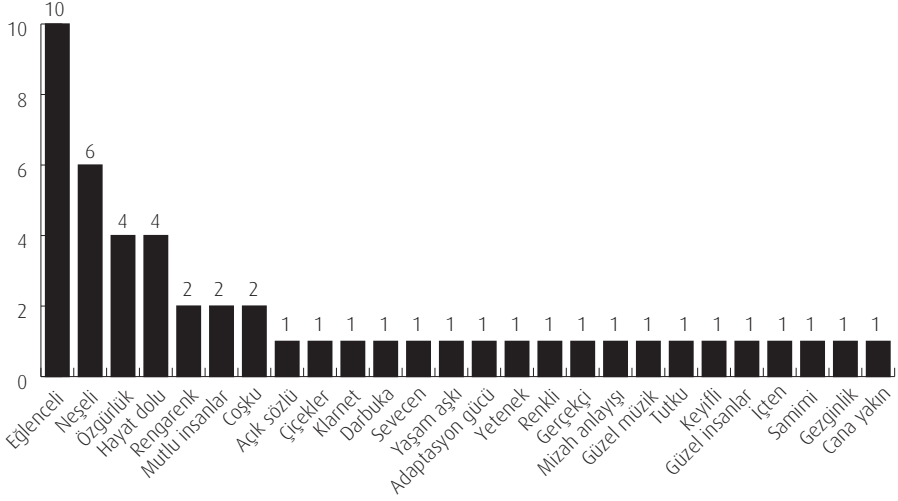
Sıralanan kategoriler içinde en çok “Küfür / Hakaret / Aşağılama’nın” kullanıldığı, “Simgeleştirme”, “Abartma /Yükleme/ Çarpıtma’nın” aynı oranda kullanıldığı ortaya çıkmıştır. *Ekşi Sözlük* yazarlarının “Çingene” adına gönderdikleri olumsuz referanslar incelendiğinde en çok “hırsız (34 kez)”, “dış görünüşlerinin kötü (26 kez)” ve “uyuşturucu satıcısı (16 kez)” olduklarına dair gönderme yapılan yorumlar dikkati çekmektedir. Hatta Çingeneler’in bir tür alt insan-insanlık dışı canlılar olarak gördüklerini belirten yorumlar yapılmıştır.

“çingeneler de insandır yani :) bi an önce çingenelikten çıkıp insan olmaları lazım.! İnsan olmanın yolu da eğitimden geçiyor. Eğitim şart abi, hem eğitim olmazsa insanlar dünyadaki kötülükleri kimin meydana getirdiğini nereden bileceklerdi? Evet sevgili çingeneler kötü olmanıza gerek yok zira çingene olmanız demek kötü olmak demektir.”

Jean Pierre Liegeois'in *La documentation Française* isimli dergide yayınlanan *Les Roms au cœur de l'Europe* başlıklı makalesinde; dünya üzerinde yaşayan Çingenerin toplam sayıları 30-40 milyon arasında değiştiğini belirtmiştir. Avrupa'da yaşayan toplam Çingene sayısını ise 10-15 milyon arasında olduğu tahmininde bulunmaktadır. Bugün hemen hemen tüm ülkelerde Çingene azınlıkların yaşadığını söyleyebiliriz. Çingene Toplumunun tamamının yerleşik yaşam biçiminde hayatlarını sürdürmemelerinden ötürü birçok uluslararası Çingene örgütü, rakamların aslında çok daha yüksek olduğu tahmin etmektedir. Dolayısıyla *Ekşi Sözlük* yazarları tarafından yapılan yorumların; Türkiye'de sayıları 500 bin-700 bin arasında olan bir etnik grup için yapıldığı düşünülürse bu yorumlar çok vahim ifadelerdir.

Nefret içeren fikir ifadelerinin, nefretin yöneldiği etnik grup üzerinde ciddi anlamda etki yaratacağı çok açıktır. Yani Çingenerle ilgili sarf edilen nefret ifadelerinin ciddi anlamda bir korku etkisi yaratacağını belirtebiliriz. Bu aynı zamanda nefret söylemine maruz kalan cemaatin pasifleşmesini, sinikleşmesini, yalnızlaşmalarını beraberinde getirmektedir. Gündelik söylem, medyanın da etkisiyle, ayrımcı-ötekileştirici söylemin yeniden-üretildiği bir alandır, "öteki" gündelik yaşam içerisinde sürekli bir aşağılanmaya maruz kalır.

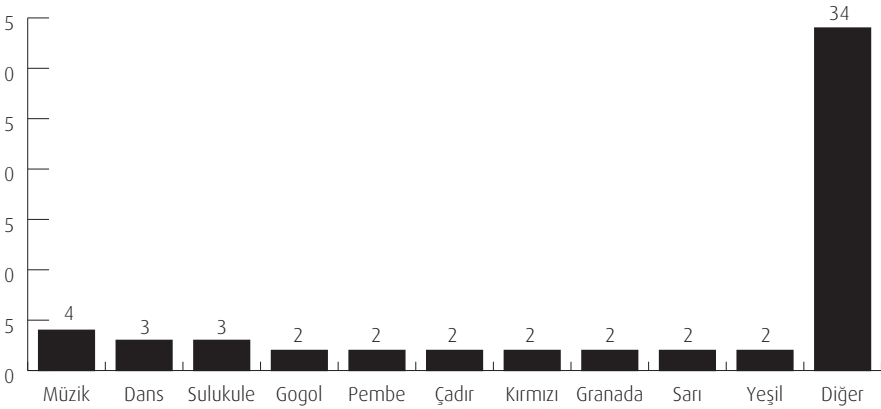
"Gündelik konuşmalar gündelik popüler ırkçılığın doğal yerlemleridir. Etnik stereotipler ve önyargılar, söylentiler gibi, böylelikle daha hızlı yayılırlar. İrkçi düşünce ve söylemlerin kaynağı toplumsal bilinç yapısını belirleyen ve toplumsal iletişimi üst-belirleyen kitle iletişim araçlarıdır, bu araçlar "öteki"lere yönelik toplumsal önyargıları, klişeleri tekrar tekrar dile getirerek doğallaştırır, sıradanlaştırır. Gündelik yaşamdaki azınlıklar üzerine yapılan konuşmaların çoğu kitle iletişim araçlarında esinlenmiştir. Konuşanlar genelde etnik azınlıklarla ilgili bilgi ve görüşlerinin kaynağı (ve otoritesi) olarak televizyon ya da gazetelere gönderme yaparlar... Ötekilere ilişkin tüm inançlarımız kitle iletişim araçlarının söyleminden, edebiyattan, ders kitaplarından, yazılardan ya da diğer seçkin söylem biçimlerinden gelir... Kitle iletişim araçları günümüzde toplumdaki etnik bilgi ve düşüncelerin temel kaynağıdır."³⁸

Grafik 2. Ekşi Sözlük'te Çingene Kelimesine Dair Olumlu Referanslar

Ekşi Sözlük yazarlarının “Çingene” adına gönderdikleri olumlu referanslar incelendiğinde en çok “eğlenceli (20 kez)”, “neşeli (12 kez)”, “özgür ruhlu (8 kez)” ve “hayat dolu olmalarına (8 kez)” dair göndermeler dikkati çekmektedir.

Nötr-Kültür Sanat Referansları

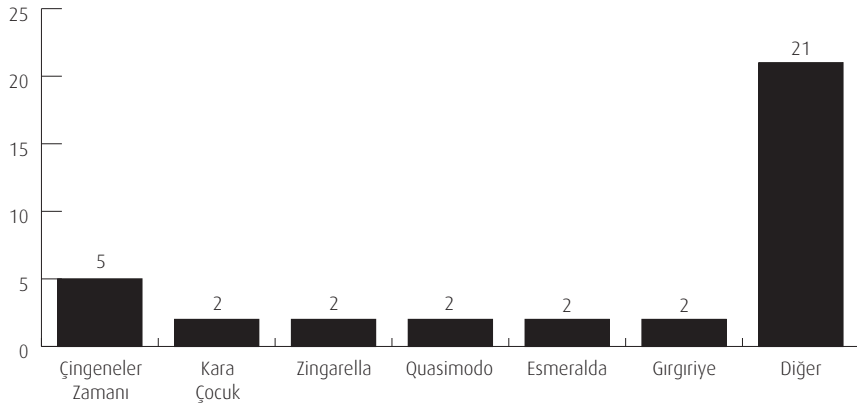
Grafik 3. Ekşi Sözlük'te Çingene Kelimesine Dair Nötr Referanslar

Tablo 4. *Ekşi Sözlük*'te Çingene Kelimesine Dair Nötr Referanslar (Diğer)

Diğerleri			
1	Düğün	18	Turuncu
2	Tekirdağ	19	Gipsy
3	Edirne	20	Gırnatacı
4	Kakava	21	Cingan
5	Roman Havası	22	Romanya
6	Sipali	23	Lunapark
7	Göbek Atmak	24	Gondol
8	Farklı	25	Dönme dolap
9	Çiçekçi	26	Atlı karınca
10	İspanya	27	Balerin
11	Flamenco	28	Penaltı atmak
12	vengo	29	Gaco
13	Keman	30	Mamaker
14	Sarıgöl	31	Zigeunerweisen
15	Dolapdere	32	Mangal yapmak
16	Şarap	33	Yoksulluk
17	Mor	34	İşsizlik

Ekşi Sözlük yazarlarının “Çingene” adına gönderdikleri nötr referanslar incelendiğinde en çok “müzik (15 kez)” ve “dans (17 kez)” ile alakalı göndermeler dikkati çekmektedir.

Kültür Sanat Referansları

Grafik 4. *Ekşi Sözlük*'te Çingene Kelimesine Dair Kültür-Sanat Referansları

Ekşi Sözlük yazarlarının “Çingene” adına gönderdikleri kültür-sanat incelendiğinde en çok “Çingeneler Zamanı Filmi” göndermesi dikkati çekmektedir.

Ekşi Sözlük yazarlarının Çingene algısı analizinde, “ötekileştirilen” grupların, nefret söylemi aracılığıyla ayrımcılığa uğradıklarını ve düşmanlaştırıldıklarını görebilmekteyiz. Herhangi bir önbilgi ya da yönlendirme yapılmadan açılan başlığa gelen yorumların çoğunda ırkçı, ayrımcı, nefret söylemi içeriğiyle karşılaştık. Olumsuz sayılabilecek tüm davranış biçimlerinin, genelleme yapılarak sayıları milyonlarla ifade edilen etnik bir gruba atfen sıklıkla kullanıldığını görüyoruz:

“Dünyanın en kötü ırkı olması bunlardan biridir. Irkçı demeniz ..... değil. Ben bunlar kadar gelişmemiş başkasına saygısı olmayan bi toplum görmedim. Hatta kendinden olmayanları yolda gördüğünde durduk yere sorun çıkartmalarını göz önüne alırsak asıl ırkçılar kendileri de olabilir.”

“hırsızlık, gasp, uyuşturucu, karı satma, dilencilik, kavga, bıçak, huzursuzluk, mikrop, geçimsizlik...he bir de dilenirken üzerlerindeki bayağı nezaket.”

“geçimini uyuşturucu satarak karşılayan”

“kaçırılmış çocuklar ve dilencilik.”

“hırsızlıktır. ibneler mahallede çıkarabildikleri dış kapıyı bile çalıyorlar. amerika’da siyahilere direkt hırsız, gaspçı gözüyle bakılmasına hep karşı çıktı. ferguson olayları’nu bu yüzden hep destekledim ama bu pis çingeneleri görünce insan acaba demiyor değil.”

Sonuç

Egemen ideolojik söylem tarafından ötekileştirilen gruplara yönelik nefret dilinin biçim ve içeriği, toplumsal algıyı belli bir yöne kanalize etmesi açısından önem taşımaktadır. Anaakım medya, yerel medya, sosyal medya ve kültür sanat ürünleri aracılığı ile mütamadiyen kullanılan nefret dili, dünya çapında saldırılara, linçlere, katliamlara neden olmaktadır. Söz konusu nefret dili, henüz ilkokul çağlarından başlayarak “çoğunluk” anlayışına göre şekillenmektedir. Egemen ideolojinin “normal” kalıplarına girmek adına, kendi dışında kalan tüm gruplar ötekileştirilmektedir.

Hegemonyanın sürekli olarak yeniden üretmek için tüm olanaklarını kullanan iktidar ve rıza yoluyla gönüllü olarak egemenlerin düşüncelerini kendi düşünceleri olarak gören ezilenler, muhalif, farklı düşünen veya yaşamaya çalışanları düşman gören bir bilinç yapısına sahiptir. Bu süreç ailede başlar, okul, iş, dini kurumlar ve son olarak da kitle iletişim araçları tarafından etkin

bir biçimde kullanılır. Kitleler tek taraflı yayınlar ve yönelendirmelerle saldırganlaştırılır, toplumsal bütünlük ötekiler aleyhine bozulur. Parçalanma geri dönülemez bir biçimde toplumsal yapıya yansır.³⁹ İnsanın doğuştan sahip olduğu dilin yapısı, devletin ideolojik aygıtlarınca (okul, aile, din, kültür vs.) değiştirilmeye, dönüştürülmeye başlar. Dolayısıyla nefret söylemi ve şiddet dili öğrenilen ve nesilden nesile aktarılan bir toplumsal söylem biçimidir.

İnsanlar arasında süregelen eşitsiz iletişim ve etkileşim süreci nedeniyle; insanlar kendilerini “aynı dünyada yaşayan benzer duyguları olan eşit insanlar olarak” olarak değil, farklı dünyaların farklı insanları olarak görmek eğilimindedirler.

Nefret söylemi, yöneldiği gruplarda çeşitli olumsuz reaksiyonlara neden olur. Nefret söylemi aracılığı ile farklı olana yani “biz” den olmayana “toplumda size yer yok” “ya sev ya terk et” mesajı yinelenerek verilir. En temel olumsuz çıktı, mağdur grupların sessizleştirilmesidir. Farklı kimlik ve gruplara üye azınlık unsurlara yönelmiş nefret söylemi pratiğiyle ortaya çıkan cümleler, o gruplar hakkında klişeler yaratarak ötekileşmelerine neden olmaktadır. Söylemin yeniden üretilmesi baskıyı arttırır. Sürekli baskıya maruz kalan ve doğal olarak ötekileştirilen kişi ve gruplar giderek sinikleşir, pasifleşir ve baskıya muhatap olmamak adına görünmez hale gelirler. Toplumsal, kültürel, siyasal yaşama katılımları da buna paralel olarak azalır. Buna paralel olarak sosyal yaşama eşit bir şekilde katılma cesareti de azalmaya başlar. Ne kadar az görünürlerse ya da ne kadar az dikkat çekerlerse; o kadar az baskıya maruz kalacaklarını düşünürler.

Toplumsal zenginlik, farklı grupların, kimliklerin kendilerini özgürce ifade edebildiği ortamlarda gelişir. Farklı görüş, düşünce ve kültürel değerlere sahip grupların toplumsal yaşamda söz sahibi olmaları, karşılıklı saygı ve hoşgörü kültürünü geliştirir. Makalemiz boyunca analiz etmeye çalıştığımız şekilde nefret söyleminin ortaya çıkması ve gelişmesinde, yayıldığı ortamlar ciddi anlamda önem taşımaktadır. Nefret söylemi pratiğinin yayılma hızıyla, başta sosyal medya olmak üzere kitle iletişim araçlarının insanların yaşamlarındaki yerinin ve öneminin artması doğrudan ilişkilidir.

Nefret söyleminin bir başka olumsuz çıktısı içinde suç potansiyelini barındırmasıdır. Nefret içerikli sözcükler linç ortamlarına varabilecek çatışma ortamına neden olabilmektedir.

Ekşi Sözlük yazarlarının Çingene toplumuna yönelik gerçekleştirdikleri yorumlarda, şu dikkati çekmiştir; toplumun geniş bir kesimi bir arada yaşama

kültüründen gittikçe uzaklaşmaktadır. Nefret söylemine maruz kalan gruplar bir yandan kendilerini son derece tecrit edilmiş hissederlerken, diğer yandan uzun ve derin bir korku duymalarına yol açar. Genel olarak nefret söylemine maruz kalmış topluluklar üzerinde psikolojik hasarlara yol açabilmektedir.

Ekşi Sözlük yazarlarının kullandıkları nefret söylemleri tahammülsüzlüğü ve hoşgörüsüzlüğün dışavurumu olarak nitelendirilebilir. Yorumlardaki aşırı önyargılar, tahammülsüzlük ve hoşnutsuzluklar; adaletsizliklere, başkalarının haklarının gasp edilmesine, bir arada yaşama kültürünü yok etme potansiyeline de sahiptir. Söylemlerin esnek yapısı çok tehlikelidir. Çünkü aşamaya, hakarete, önyargılara dayanan söylem nefretten yola çıkarak nefret suçunu teşvik etmeye varabilen, suistimale açık söylemlerdir.

Paylaşılan yorumların dili, sert, dışlayıcı ve ötekileştiricidir. Yorumlarda yüksek oranda hakaret ve küfür içerikli ifadeler kullanılmıştır. Ayrıca paylaşılan yorumlarda nedensellik ilişkisinin sadece stereotiplere dayandığı görülmektedir.

Nefret söylemi ve suçuna maruz kalan Çingene toplumu önyargılar nedeniyle eğitim sistemine entegrasyonlarında da sıkıntılar yaşamaktadırlar. Öte yandan söz konusu süreç, önyargılar ve nefret diliyle beraber sosyal hayattan ve iş hayatından dışlanma sürecini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla meslek edinme anlamında da sorunlar yaşayan Çingene toplumu bir yandan da ekonomik sıkıntı çekmektedir. Çingeneler, aynı sorunlu süreci “sağlık hizmetlerinden eşit olarak faydalanma” noktasında da yaşamaktadırlar.

Çingeneler, kendilerine özgü yaşam biçimleri ve kültürel değerleri nedeniyle içinde yaşadıkları toplumlarda sürekli olarak “öteki” olarak görülmüşlerdir. Özellikle yaşadıkları ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarında yer alış biçimleriyle haksızlığa, hakarete ve ayrımcılığa uğrayan etnik kökenlerin başında gelmektedirler.

İstihdam sorunları, düşük gelirli işlerde çalışma zorunluluğu, eğitim sistemine entegrasyonda çeşitli sıkıntılar yaşayan Çingene toplumu, kültürel ve sanatsal eserlerde müzikleri, danslarıyla bir eğlence öğesi gibi sunulmaktadırlar. Öte yandan kavgacı, potansiyel suçlu, hırsızlık yapan ve kural tanımaz bir şekilde sunulmaktalar. Bu sunum başta film ve dizilerde olmak üzere tüm kitle iletişim araçlarında karşımıza çıkmaktadır.

Nefret suçunun oluşmasındaki ön koşulun nefret söylemi olduğunu belirtmiştik. Farklı grup kimlik ve aidiyetlerine yönelik nefret içerikli söylemin yukarıda örneklerini verdiğimiz şekilde toplumsal belleğe ve dile yerleşmesi,

suçun oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Diğer suç tiplerinden farklı olarak nefret suçları, saldırganların, kurbanlarının var oluşlarına yönelik tehditlerdir ve kurbanlar bireysel, kişisel özellikleri ya da edimleri değil, ait oldukları grubun varlığı, o gruba aidiyetleri nedeniyle nefret suçlarının hedefidirler. Öteki gruplara yönelik tüm saldırılarda hedefte bireyler değil, o bireylerin ait olduğu gruplara mesaj kaygısı vardır. Bu nedenle nefret suçları doğası gereği toplumsaldır; sadece saldırganların ya da mağdurların değil toplumun tümünün yaşama biçimiyle, toplumu oluşturan farklı grupların birlikte yaşamaya ilişkin anlayışları ve bu anlayışın, ideolojinin sonuçlarıyla doğrudan ilişkilidir, dolayısıyla bütünüyle politiktir.

Nefret söyleminin ve onun yol açtığı nefret suçlarının ortaya çıkardığı tehditin mesaj kaygısı vardır; “Ya bizim gibi ol, ya da böyle olduğunu belli etme..” Nefret söylemi ve suçuna maruz kalan bireyler güvensizlik hissine kapılmaktadır. Nefret söylemi ve suçuna maruz kalan Çingeneler çoğu zaman yıllarca yaşadıkları bölgeden ayrılmak zorunda bırakılmaktadır. Sürekli potansiyel suçlu olarak görülme güvensizlik ve yalnızlık duygusunu daha da arttırmaktadır. Dolayısıyla, her an bir saldırı tehditi altında oldukları hissine kapılmaktadırlar. Ortak yaşam alanlarının dışına itilen, iş hayatında ayrımcılığa uğrayan, kültürel değerleri, aidiyetleri sürekli aşağılanan gruplar ise kendilerini korumak adına sessizleşip, sinik hale gelmektedir.

Kitle iletişim araçlarında, söylencelerde, yeni medya ortamlarında Çingenelere yönelik söylem açısından yaptığımız analiz çerçevesinde şöyle bir sonuca varabiliriz: Nefret söylemi ve suçunun hedef aldığı gruplar doğuştan hastadırlar, doğaya aykırıdırlar ya da en hafifinden kötüdürler ve “toplum” a zarar vereceklerdir.

Nefret suçlarına yol açan ideolojik yaklaşım, “öteki” grupların varlığını kendi varlıklarına tehdit gördüğü için, yok edilmesi gerektiği üzerine yoğunlaşmaktadır. Yani nefret suçunu işleyen bireyler, karşı taraftaki hedefin kim olduğunu ya da eylemlerini değil, direk varoluşlarını hedef tahtasına koyar. Nefret suçuna neden olan motivasyon, nefret söylemiyle beraber mağdurun ait olduğu gruba yönelik önyargılar, ayrımcılık ve yanlılıklardır.

Nefret söylemine yönelik farkındalığın artması çok önemlidir. Yukarıda da belirtildiği üzere nefret söylemi tek başına bir suç oluşturmaya da, suçun işlenmesinden önce veya suçun işlenmesi sırasında fail ve-veya failer tarafından nefret söylemi içeren ifadeler kullanıldığının tespiti, suçun önyargı saikiyle işlenip işlenmediğinin belirlenmesi ve suçun nefret suçu olup olmadığının kanıtlanması açısından çok önemlidir.

Notlar

- 1 Cemal Gürler, "Nefret Suçları ve İş Hayatı," *Ankara Barosu Dergisi* 1 (2010): 262.
- 2 Michel Foucault, *Özne ve İktidar* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000), 63.
- 3 aktaran S. Hakan Yılmaz, *Siyasal Nefret Söylemi ve Medya* (Konya: Literatürk Yayınları, 2013), 29.
- 4 Betül Çotuksöken, "Şiddetin Antropolojik Temeli," *Felsefelogos Dergisi* 37 (2009): 29.
- 5 Melek Göregenli, "Nefret Söylemi ve Nefret Suçları," *Nefret Söylemi ve Nefret Suçları - Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar Mecralar Tartışmalar* içinde, der. Mahmut Çınar (İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, 2013), 58.
- 6 Enver K. Yüksel, "Nefret Söylemi: Dil Üzerinden Mücadele Edilmesi Gereken Bir Doppelgänger," *Birikim Dergisi* 208 (2012): 153.
- 7 Teun A. Van Dijk, *Discourse and Racism* (Blackwell Publishing, 2007), erişim tarihi 27.01.2015. <http://www.discourses.org/OldArticles/Discourse%20and%20racism.pdf>
- 8 Teun A. Van Dijk, "Söylem ve İktidar," *Nefret Suçları ve Nefret Söylemi* içinde, der. Aylin B. Yıldırım ve Ayşe Çavdar (İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, 2010), 12-14.
- 9 Anna Weber, *Nefret Söylemi El Kitabı* (İstanbul: Avrupa Konseyi Yayınları, 2009), 4.
- 10 Tarlach McGonagle, "Wrestling (Racial) Equality from Tolerance of Hate Speech," *Dublin University University Law Journal* 21 (2001):23.
- 11 Yasemin İnceoğlu, "Tartışmalı Bir Kavram: Nefret Söylemi," *Medya ve Nefret Söylemi* içinde, ed. Mahmut Çınar (İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, 2013), 79.
- 12 Mutlu Binark, "Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi," *Yeni Medyada Nefret Söylemi* içinde, der. Tuğrul Çomu (İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2010), 13.
- 13 Eser Köker ve Ülkü Doğanay, *İrkçi Değişim Ama... Yazılı Basında İrkçi-Ayrımcı Söylemler* (Ankara: İHOP Yayınları, 2009), 3.
- 14 Berrin Yanıkkaya, "Gündelik Hayatın Suretinde: Öteki Korkusu, Görsel Şiddet," *Medya Milliyetçilik Şiddet* içinde, der. Barış Çoban (İstanbul: Su Yayınları, 2009), 27.
- 15 Suat Kolukırık, *Dünden Bugüne Çingeneler* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2009), 2.
- 16 Suat Kolukırık, "The Identity Perception Among Tarlabasi Gypsies," *Gypsies and the Problem of the Identities*, Swedish Research Institute in Istanbul, Transactions vol. 17 içinde, ed. Adrian Marsh ve Elin Strand (İstanbul: Kitap Yayınevi), 14.
- 17 Ali Arayıcı, *Avrupa'nın Vatansızları Çingeneler* (İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2008), 38.
- 18 Suat Kolukırık, "Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı," *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 8, no.2, Güz (2005).

- 19 Kolukırcık, *Diünden Bugüne*, 122.
- 20 Isabel Fonsenca, *Beni Ayakta Gömün: Çingenelele ve Yolculukları* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2002), 104.
- 21 Mustafa Aksu, *Türkiye'de Çingene Olmak* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2003), 11.
- 22 İsmail Parlatur, *Osmalıca Türkçesi Sözlüğü* (Ankara: Yargı Yayınevi, 2006), 299.
- 23 Ali Rafet Özkan, *Türkiye Çingenelele* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 45.
- 24 Gül Özateşler, "Çapraz Evlilikler ve Gruplar Arası İlişkiler," *Mediterranean Journal of Humanities 2* (2015): 287.
- 25 Ömer F. Tutkun ve Mustafa Koç, "Mesleklere Atfedilen Kalıp Yargılar," *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 41. (2008): 261.
- 26 İbrahim Gürses, "Önyargının Nedenleri," *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 no.1 (2005): 113.
- 27 Tezcan Durna ve Çağla Kubilay, "Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlemeleri," *Medyadan Söylemler* içinde, der. Tezcan Durna (İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2010), 71.
- 28 Nebahat A. Çomak ve Yasemin İnceoğlu, *Metin Çözümlemeleri* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2009), 44.
- 29 F. Leven Şensever ve T Cengiz Alğan, *Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl 10 Örnek* (İstanbul: Sosyal Değişim Derneği, 2010), 16.
- 30 "Bursa'da Roman Vatandaşlara Saldırı," *Evrensel*, 2014, erişim tarihi 25.10.2015, <http://www.evrensel.net/haber/62687/bursada-roman-vatandaslara-saldiri>.
- 31 "Bursa'daki Cinayetin Ardından Romanların Evlerine Saldırı," *T24*, 2013, erişim tarihi, 25.10.2015, <http://t24.com.tr/haber/bursadaki-cinayetin-ardindan-romanlarin-evleri-saldiri,239013>.
- 32 "Manisa Selendi'de Sigara Gerginliği," *Haber 7*, 2010, erişim tarihi, 25.10.2015, <http://www.haber7.com/3sayfa/haber/469234-manisa-selendide-sigara-gerginligi>.
- 33 "Selendi Davasına Devam Edildi," *Hürriyet*, 2012, erişim tarihi, 25.10.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/19716805.asp>.
- 34 Ceren Sözeri ve Yasemin İnceoğlu, "Ya Sev Ya Terk Et Ya Da..." *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları* içinde, der. Yasemin İnceoğlu (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), 24.
- 35 Gül Özateşler, "Avrupa'da Roma/Çingenelele Üzerine Sosyal Politikalar," *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2, no.3 (2013): 30.
- 36 İnceoğlu ve Sözeri, *Nefret Söylemi*, 24.
- 37 aktaran Nuri Bilgin, *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar* (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 1999), 19.

38 Dijk, Discourse and Racism, 152.

39 Savaş Çoban ve Yasemin İnceoğlu, *Azınlıklar, Ötekiler ve Medya* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 55.